

Фрицюк Валентина Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри
музикознавства та інструментальної підготовки
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID 0000-0001-6133-2656
hfrjdcmrif@ukr.net

Ліва Наталя Валеріївна,
кандидат мистецтвознавства, старший викладач
кафедри музикознавства та інструментальної
підготовки Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського,
докторант кафедри історії світової музики
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського
ORCID 0000-0002-9006-4897
natallevaya197145@gmail.com

РОК-КУЛЬТУРА 1970-80-Х РОКІВ ТА МУЗИЧНИЙ РОМАНТИЗМ ХІХ СТОЛІТТЯ: ТИПОЛОГІЯ ФЕНОМЕНІВ

Мета роботи – аргументувати сутнісну спорідненість рок-культури другої половини ХХ століття та західноєвропейського романтизму ХІХ століття, виявивши відповідні аналогії та типологічні сходження. Зазначений вектор дослідження передбачає застосування компаративного методу у якості базового **методологічного інструментарію**. Важливе значення у процесі виявлення спільних сутнісних рис зазначених культурних феноменів мають застосовані у процесі дослідження історичний метод та метод системного аналізу. **Наукова новизна** роботи полягає в самому факті зіставлення й порівняння рок-культури та музичного романтизму ХІХ століття із включенням у компаративний аналіз таких аспектів, як художньо-історична ситуація, тематичний спектр творчості, тип творчої особистості митця, особливості музичної мови. **Висновки**. Подібність розглянутих культурних феноменів західноєвропейського романтизму та року пояснюється передусім схожістю суспільно-історичної ситуації, ключовими особливостями якої є революційне піднесення з подальшою жорсткою реакцією, що провокує фрустрацію. Мистецтво, продуковане означеною історичною ситуацією, має ряд типологічних рис: зв'язок з національно-визвольною боротьбою; яскраво виражена світоглядна ювенальність та пов'язаний з нею емоційний гіперболізм; домінування інтравертно-депресивного типу митця; чітко означені бардівські риси з відповідними особливостями музичного та літературного мовлення.

Ключові слова: романтизм, рок, культура, субкультура, фрустрація, бард, суб'єктивізм.

Фрицюк Валентина Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства та інструментальної підготовки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; Ліва Наталя Валеріївна, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри музикознавства та інструментальної підготовки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, докторант кафедри історії мистецтва Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

Рок-культура 1970-80-х років та музичний романтизм ХІХ століття: типологія феноменів

Цель работы – аргументировать сущностное родство рок-культуры второй половины ХХ века и западноевропейского романтизма ХІХ века, выявив соответствующие аналогии и типологические параллели. Указанный вектор исследования предполагает применение компаративного метода в качестве главного **методологического инструментария**. Важное значение в процессе выявления общих сущностных черт данных культурных феноменов имеют используемые в процессе исследования исторический метод и метод системного анализа. **Научная новизна** работы заключается в самом факте сопоставления и сравнения рок-культуры и музыкального романтизма ХІХ века с включением в компаративный анализ таких аспектов, как художественно-историческая ситуация, тематический спектр творчества, тип творческой личности художника, особенности музыкального языка. **Выводы**. Схожесть рассматриваемых культурных феноменов западноевропейского романтизма и рока объясняется прежде всего подобием общественно-исторической ситуации, ключевые особенности которой – революционный подъём с дальнейшей жёсткой реакцией, провоцирующей фрустрацию. Искусство, продуцируемое данной исторической ситуацией, имеет ряд типологических черт: связь с национально-освободительной борьбой; ярко выраженная мировоззренческая ювенальность и связанный с нею эмоциональный гиперболизм; преобладание интравертно-депресивного типа художника; ясно прослеживаемые бардовские черты с соответствующими особенностями музыкального и литературного языка.

Ключевые слова: романтизм, рок, культура, субкультура, фрустрация, бард, субъективизм.

Frytsiuk Valentina, Doctor of Education, associate professor of the department of musicology and instrumental training of Vinnitsa State Pedagogical University named after M.Kotsiubynskyi; Liva Natalya, Ph.D. in Art History, senior lecturer of the department of musicology and instrumental training of Vinnitsa State Pedagogical University named after M.Kotsiubynskyi, D.Sc.-candidate of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (world music department)

1970-80s rock culture and the 19th-century music romanticism: a typology of the phenomena

The purpose of the article is to argue the essential kinship between the rock culture of the last half of the 20th century and Western European romanticism of the 19th century and to point out correspondent analogies and typological parallels. **Methodology**. The study involves a comparative method as the main research tool. The methods of historical and systematic analysis are also of great importance in the process of finding common essential characteristics of the cultural phenomena in question. **The Scientific Novelty** of the research lies in the very fact of matching and comparing rock culture and music romanticism of the 19th century with including in the comparative analysis such aspects as artistic and historical situation, the thematic spectrum of the works of art, type of artist's personality, the specificity of the music language. **Conclusions**. The similarity of the two cultural phenomena, Western European romanticism, and rock, can be explained firstly by the resemblance of the social and historical situation, the key traits of which are great revolutionary upsurge with the further tough reaction that provokes frustration. The art, produced by the historical situation, has following typological traits: connection to the national liberation struggle, clearly expressed youthful world-view and corresponding emotional excessive emotionality, the domination of introvert and depressive type of artist, clearly traced bard characteristics with the appropriate specificity of musical and literature language.

Key words: romanticism, rock, culture, subculture, frustration, bard, subjectivism.

Актуальність теми дослідження. Жодне явище культури не можна назвати унікальним, відокремленим від світового цілого – воно завжди має коріння в минулому та є чинником проектування майбутнього. Зіставлення віддалених у часі та просторі культурних явищ може призвести до несподіваних результатів, а відтак – до повнішого й об'єктивнішого їх розуміння.

У фокусі уваги наукової розвідки – європейський романтизм XIX ст. та вітчизняна рок-культура 1970-80-х років. Незважаючи на відчутну відмінність часово-просторових координат, маємо багато підстав наголошувати на численних спільних рисах зазначених феноменів. Пошук тотожностей у таких зовні несхожих явищах може видатися справою недопустимою. Подібного роду враження підсилюється інерцією тривалого негативного відношення до всього, що було пов'язане з пластом культури, який отримав назву рок. Саме тому неупереджений об'єктивний аналіз даного культурного феномену є на сьогоднішній день однією з актуальних культурологічних та мистецтвознавчих задач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Література, присвячена питанням рок-культури, тривалий час є розмаїттям журнальних та газетних публікацій, розрахованих на масового читача, передусім – на молодь. За останні десятиліття ситуація суттєво змінилася, про що свідчить поява цілого ряду наукових розвідок, пов'язаних з проблемами рок-культури та молодіжної культури взагалі – філософських (Г. Власова, С. Гогерчак, І. Набок, Г. Кнабе, Т. Троїцька, А. Тугушева, Ю. Яценко), культурологічних (К. Дайс, І. Клявіна, Е. Рібакова, М. Цапко), літературознавчих (Д. Давидов, Ю. Доманський, Т. Івлева, Т. Логачева, С. Свиридов, О. Сурова, С. Толоконнікова), мистецтвознавчих (Л. Васильєва, Ю. Кралькіна, Є. Мякотін, І. Чижова). В існуючих працях в основному переважає соціологічний аспект; майже відсутні спеціальні дослідження музичної складової рок-мистецтва (виняток складають праці Т. Діденко, В. Конен, А. Порфір'євої, В. Сирова, А. Цукера, Т. Чередніченко). Проблеми зв'язку рок-музики з традиціями музичного романтизму торкаються у своїх працях культурологи та мистецтвознавці (Л. Васильєва, О. Милюгіна, І. Палкіна, В. Сиров, О. Чебикіна, Ю. Чумакова). На жаль, питання існування культурних паралелей між роком та романтизмом розглядається у наведених розвідках лише побіжно, внаслідок чого суттєві культурні взаємозв'язки залишаються мало дослідженими.

Мета дослідження – аргументувати сутнісну спорідненість рок-культури та західноєвропейського романтизму XIX століття, виявивши їхні приховані типологічні сходження.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурне середовище формує певний тип творчої особистості. Досвід людства показує, що час від часу в різних країнах мають місце неодаксові за зовнішньою формою, але подібні за сутністю явища, зумовлені схожим типом світобачення.

Суспільно-історичні передумови виникнення романтичного мистецтва і романтичного менталітету пов'язані з наслідками англійської та французької буржуазних революцій 1648 і 1789 років. Крах високих ідеалів епохи Просвітництва, ілюзорність принципів Свободи, Рівності й Братерства – все це спровокувало у мислячих колах відповідну *фрустрацію*, найяскравіші прояви якої можна було спостерігати в Германії та Австрії – пошматованих на безліч князівств економічно та політично відсталих країнах, що відчували подвійний гніт: імператора Наполеона та власної аристократії. Придушення свободи думки особливо болісно сприймалося молодим поколінням, чий світогляд формувался під впливом даних історичних обставин. Для вітчизняної рок-культури «французькою революцією» стала перемога над фашизмом та хрущовська «відлига» 60-х років з подальшим покращенням матеріального стану суспільства і відповідним зростанням пріоритету матеріальних цінностей. Прихід до влади Л. Брежнєва сприяв зміні загального піднесення на емоцію *розчарування*. Продовжувались проповідуватись офіційно ідеї марксизму-ленінізму, у які вже ніхто не вірив. І як завжди, найгостріше фальш відчула молодь.

XIX століття породило специфічний тип митця – передового суспільного діяча з високою громадянською свідомістю, який гостро відчуває недоліки існуючого соціуму, рішуче викриває пануюче навколо міщанство та обмеженість. У мистецтві епохи романтизму значну роль відіграє полеміка: не лише письменники та поети, а й музиканти обирають своєю зброєю слово. Особливий інтерес у цьому відношенні являє Німеччина, де розгортається ідеологічна боротьба з «філістерством». Так, письменник Е. Т. А. Гофман, музикант Р. Шуман вважали за обов'язок брати активну участь у полемічних баталіях, часом виступаючи у пресі від імені одразу декількох вимислених осіб. Гнівний, пристрасний голос романтиків був рівноцінним вибухові: скандал, збурення, відверте нехтування традиціями та «правилами гарного тону» в мистецтві, антиакадемізм – ось що несли з собою нові митці. Зазначимо: у 1830-40-ві роки усі вони були молодими (від двадцяти до тридцяти років) і кинули виклик суспільству з усією відвертістю та запалом юності.

Аналогічну ситуацію спостерігаємо і у вітчизняному рок-мистецтві, яке абсорбувало й досвід романтизму дев'ятнадцятого, й апокаліпсис двадцятого століття. Немає потреби детально описувати атмосферу суспільного скандалу, що її приніс з собою рок. Зазначимо лише, що глибоко помиляються ті, в кого слово «рок» асоціюється лише з деградованими підлітками, наркотичним сп'янінням та хуліганськими випадками. Кращі представники цієї течії завжди відрізнялись високою громадянською самосвідомістю. Їх твори відзначаються змістом, сприйняття якого потребує інтелектуального напруження. Рок-давидсбюндлери другої половини XX століття мали достатньо філістерів у своїй рідній країні й виступали проти зовнішнього благополуччя й тотальної брехні суспільства з не меншою пристрасністю, ніж німецькі романтики. Вітчизняний рок характеризується подібним же полемічним запалом. Численні композиції гуртів «ДДТ», «Аліса», «Наутилус Помпіліус», «Машина часу» являють собою справжньою «звукову пресу».

Воднораз, тотальний розчарування, що продукував мистецтво романтизму, забезпечив відповідний емоційний фон: гнівний протест митця-романтика був скоріше безладним бунтом повсталого раба, обуренням депресивного інтроверта, ніж виступом послідовного, сильного духом борця, здатного долати перешкоди (творчість Бетховена). Громадянська самосвідомість художника, що спонукає його до боротьби, і

повне усвідомлення марності цієї боротьби йдуть поруч. Герой вітчизняного рок-мистецтва 70-80-х років, як і романтик XIX століття, – лірик, здатний лише на відчайдушний, швидко згасаючий імпульс протесту.

Основна романтична тема – трагічний розрив між людиною та дійсністю – відіграє провідну роль і в рок-композиціях. Конфлікт між героєм та оточуючим середовищем – домінуюча тема романтичної літератури, яку підхоплюють і музиканти. Песимістичне світосприйняття провокує свідоме й підсвідоме бажання втекти від дійсності. Дана особливість романтичної естетики вичерпно розкрита І. Солертинським. Отже, наступний компаративний аналіз проведемо за основними тезами його роботи [5].

Пошук ідеалу в минулому. Тематичний простір рок-мистецтва пронизує мотив потягу до середньовіччя. Так, після розпаду гурту «Deep Purple» гітарист Річі Блекмор записав власні альбоми, насичені середньовічним англійським мелосом; лідер знаменитої групи «Акваріум» Б.Гребенщиков серйозно цікавився кельтським фольклором: його захоплення набуло широкого розголосу у вітчизняному роковому середовищі і сприяло появі великої кількості фолк-груп. Інша самобутня царина «заплутаної багатомірної конструкції» під назвою «рок» – тотальний інтерес до книг англійського письменника Джона Толкіна [2; 3], де йдеться про вимишлений світ, «створений» автором за зразком середньовічної культури. Реакцією андеграунду на вищезгадані книги було не просто захоплене їх читання, а й виникнення специфічних угруповань молоді. Гра у романи Толкіна поволі переросла у відверту *гру в середньовіччя*. Відповідні угруповання отримали назву «клуби історичної реконструкції» і продовжують існувати дотепер. Учасники клубів заздалегідь готуються до «існування» в тому чи іншому столітті, шують костюми відповідної епохи, вивчають її культуру, влаштовуючи відверту «втечу від дійсності».

Наступний спосіб «втечі від дійсності», за Солертинським – *звернення до культури екзотичних країн, не спотворених цивілізацією*. XX століття презентує численні фолк-групи, що використовують інтонаційний матеріал Африки, Ямайки, східних країн (гурт «Dead can dance» та ін.). Ще гітарист легендарних «Бітлз» Джордж Харісон під час гастролей знаменитої ліверпульської четвірки в Індії придбав ситар, з яким далі не розлучався, і який зазвучав у наступних альбомах групи. Присутня «екзотична» тематика і у творчості вітчизняних груп радянських часів («Воплі Видоплясова», «Машина часу», «Акваріум»).

Вважаємо за необхідне навести ще одну вагому іпостась «втечі» від дійсності, не згадану свого часу І. Солертинським – *звернення до Бога*, що водночас є у романтиків і *темою смерті*. Смерть у романтичному мистецтві часто інтерпретована як катарсис. Казки «Дівчинка з сирниками» та «Русалонька» Г.Х.Андерсена, останній номер циклу «Прекрасна млинарка» Ф.Шуберта мають відповідні концептуальні аналоги у рок-мистецтві («Ворони» ДДТ та ін.).

Вагома «точка перетину» – ірраціоналізм та культ почуття, що несе в собі загрозу перейти в *культ інерції*. Схильність до гіперболізму, демонізм та богоборництво характеризує і романтика XIX століття, і рок-музиканта. Біографії митців порівнюваних епох містять доволі фактів відповідної ментальності (бурхливе, неблагополучне, частіше коротке життя, самогубство, божевілля), що, своєї черги, продукує закономірну «криву творчості»: стрімкий, яскравий, ранній злет на початку творчого шляху з подальшим поступовим або стрімким спадом.

Наукову новизну дослідження становить компаративний аналіз рок-культури та музичного мистецтва романтизму, здійснений з метою довести приналежність рок-культури до рідича романтичної традиції.

Висновки. Розглянуті у статті культурні феномени західноєвропейського романтизму та рок-культури спричинені передусім схожою специфікою суспільно-історичної ситуації, ключовими особливостями якої є революційне піднесення з подальшою жорсткою реакцією, що провокує фрустрацію. Мистецтво, породжене історичною ситуацією даного роду має такі характерні особливості, як: зв'язок з періодом деспотизму в країні та національно-визвольною боротьбою; ювенальність у віковому та світоглядному відношенні; інтравертно-депресивний тип митця; бардівські риси.

Література

1. Васильєва Л.Л. Рок-музика як фактор розвитку культури другої половини XX століття: автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.01 / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. К., 2004. 19 с.
2. Толкін, Джон Рональд Руэл. Властелин колец. Трилогія. Т. 1. Хранители кольца. М.: Издательство АСТ, 2015. 576 с.
3. Толкін, Джон Рональд Руэл. Сильмариллион. М.: Издательство АСТ, 2016. 448 с.
4. Троицкий А.К. Рок в Союзе: 60-е, 70-е, 80-е... М.: Искусство, 1991. 207 с.
5. Солертинский И. Романтизм, его общая и музыкальная эстетика. Музыкально-исторические этюды. Л.: Музгиз, 1956. С.80–100.
6. Kościuk A. Od folkloru do folku – o współczesnych przemianach polskiego folkloru muzycznego // Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих наук. (2-6 квітня 2007 р.). Вінниця, 2007. С. 91–92.
7. Kühn, D. (1999). Clara Schumann, Klavier. Ein Lebensbuch. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag. – 736 s.
8. Morrow, John (2011). Romanticism and political thought in the early nineteenth century. In Stedman Jones, Gareth; Claeys, Gregory. The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press. pp. 39–76.

References

1. Vasiljeva L. L. (2004). Rock music as the factor of development of culture in the last half of the 20th century. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Tolkien, John R. R. (1993). The Lord of the Rings. Vol. 1: The Fellowship of the Ring. Moskva: Izdatelstvo AST [in Russian].
3. Tolkien, John R. R. Silmarillion (2016). Moskva: Izdatelstvo AST [in Russian].
4. Troitskij A. K. (1991) Rock in the USSR: 60th, 70th, 80th... Moskva [in Russian].
5. Sollertinskij I. (1956). Romanticism, its general and musical aesthetics. In: Sollertinskij. Musical and historical essays. Pp. 80–100. Leningrad: Muzgiz [in Russian].
6. Kościuk A. (2007). From folklore to folk – on the modern evolution of Polish music folk. Slavic music art in the context of European culture: proceedings of the scientifically-practical students' and young scholars' conference. (Pp. 91–92) Vinnitsya [in Polish].
7. Kühn, D. (1999). Clara Schumann, Klavier. Ein Lebensbuch. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag. [in German].
8. Morrow, John (2011). Romanticism and political thought in the early nineteenth century. In: Stedman Jones, Gareth; Claeys, Gregory. The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought. (Pp. 39–76.). Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018 р.